

Ks. Augustyn Eckmann

PSALM 8 W ŚWIELE BADAŃ FILOLOGICZNO-EGZEGETYCZNYCH

Psalmy wyrażają przeżycia religijne jednostki i społeczności izraelskiej i aktualne dążenia człowieka do spotkania z Bogiem; są pieśnią ludzi, którzy wiedzieli, kim jest Bóg. Stanowią syntezę o człowieku, mówią o jego słabościach, cierpieniu na ziemi i o nadziei w Bogu. Od Boga płynie ratunek dla człowieka, który za wszystkie dobrodziejstwa dziękuje swemu Stwórcy, uwielbiając Jego przedziwne Imię. Z tym ostatnim faktem spotykamy się w Ps 8, używanym często w liturgii Kościoła.

1. GATUNEK I STRUKTURA

Ps 8 rozpoczyna się od wezwania: *Jahwe, nasz Panie, jak potężne jest Twoje Imię na całej ziemi* (w. 2). Inwokacja ta, zawierająca wysławianie Imienia Boga, jest jednym z możliwych elementów stanowiących o hymniczym charakterze wprowadzenia. Osnowa Psalmu, czyli główna jego część, zaczynająca się od spójnika *ki*, tj. *bowiem* (w. 4), zawiera motywy hołdu Boga, które wynikają z Jego wielkości i wspaniałości. Elementy te odpowiadają hymniczemu schematowi Psalmu. To samo trzeba powiedzieć o zakończeniu, które powtarza myśl z wprowadzenia i rekapitułuje główną ideę Psalmu. Słusznie więc egzegeci niemal powszechnie uznają ten Psalm za hymn chwały¹.

Specyficzność Ps 8 jako utworu literackiego polega na tym, że jest wypowiedzią nie tylko o dominującej treści, lecz także funkcji estetycznej. W jego strukturze, podobnie jak w każdym dziele literackim, można wyodrębnić sferę treści i sferę formy.

Treść tego hymnu sławi Boży majestat i łaskę². Koncentruje uwagę na dwóch dziełach Boga: na niebie i na człowieku. Wymienia również inne dzieła Bożej ręki, jak księżyc i gwiazdy oraz zwierzęta domowe i polne, a także ptaki i ryby, ale grupuje je wokół nieba i wokół człowieka. Psalm ten, chociaż w szczególności mówi o niebie i o człowieku, opiewa panowanie Boga nad całym stworzeniem. Pod

¹ Odosobnione jest zdanie H. Grafa Reventlowa, który zalicza ten Ps do pieśni dziękczynnych, sławiących Jahwe za pomoc okazywaną ubogim. Zob. H. Graf Reventlow, *Der Psalm 8*, *Poetica* 1 (1967) 304—322.

² Por. C. Westermann, *Das Loben Gottes in den Psalmen*, Göttingen 1968, 69 n.

względem treści dzieli się na dwie części (w.w. 2—4 i 5—10), zaczynające się od partykuły *māh*, którą można uznać za podstawę do wyodrębnienia struktury. Każda zaś z tych części dzieli się na dwie dalsze.

Wiersze 2 i 3a mówią o wspaniałości Boga, która ukazuje się na niebie. Wiersze 3bc i 4 omawiają tę myśl szczegółowo. Podobnie w drugiej części, wiersze 5 i 6 ukazują w ogólnych sformułowaniach uprzywilejowane stanowisko człowieka, którą to myśl z kolei rozwijają dokładnie wiersze 7—9, wyjaśniając na czym polega wielkość człowieka.

Ważną rolę w utworze spełnia styl. Charakterystyczne jego elementy w Ps 8 stanowią kontrasty, np.:

w. 2: Bóg, potężny Stwórca	w. 3: słaby szczebiot dzieci głoszących Jego Imię
w. 4: dzieło palców Bożych: firmament, księżyc, gwiazdy.	w. 5: nędzny, słaby człowiek

i paralelizmy, np. w w. 4 mówi Psalmista o *dzielnach palców Twoich*, a w w. 7 o *dzielnach rąk Twoich*. Bóg króluje nad wrogami (w. 3bc) a człowiek nad zwierzętami (w w. 7—9).

Utwór jest zbudowany w ten sposób, że rozpoczyna się od stwierdzeń, by potem przejść do wątpliwości. Ma to wpływ na jego budowę składniową. Zaczyna się od zdań oznajmujących:

- w. 2: *Jahwe, nasz Panie, jak potężne jest Twoje Imię na całej ziemi, który wyniosłeś swój majestat ponad niebiosy*
- w. 3: *Z ust dzieci i niemowląt ugruntowałeś moc
Z powodu Twoich nieprzyjaciół
aby zniszczyć wroga i mściciela*
- w. 4: *Gdy widzą niebo Twoje dzieła Twych palców,
księżyc i gwiazdy, które utwierdziłeś ...,*

których miejsce w w. 5 zajmuje zdanie pytające: *Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz albo syn człowieczy, że się o niego troszczysz, po którym w dalszych wierszach (6—10) następują znowu zdania oznajmujące:*

- w. 6: *Uczyniłeś go nieco mniejszym od Boga
Chwałą i czią go wwieńczyłeś*
- w. 7: *Udzielites mu władzy nad dziełami Twoich rąk
wszystko złożyłeś pod jego stopy.*
- w. 8: *Owce i wszelkie bydło
nadto i polne zwierzęta*
- w. 9: *Ptaki niebios i ryby mórz
poruszając się drogami wód.*

Autor Psalmu rozwija obraz majestatu Boga i wielkości człowieka, ubogacając go stopniowo o nowe elementy. Poeta wykorzystuje te elementy do sformułowania wyznania, rozpoczynającego i kończącego ten utwór: *Jahwe, nasz Panie, jak potężne jest Twoje Imię na całej ziemi* (w. 2a i 10), by zaakcentować, że nie człowieka chce wychwalać, lecz Boga i Jego wielkość.

2. ŚRODOWISKO I CZAS POWSTANIA

Hymny powstawały dla uświetnienia religijnych zebrań Izraela podczas dorocznych świąt³ (por. Ps 100, 4). Wykonywaniu hymnów towarzyszył czasem taniec kultowy (Ps 149, 3) i muzyka (Ps 134, 11).

Zdania egzegetów odnośnie środowiska powstania Psalmu 8 są podzielone. Jedni⁴ uważają, że stanowi niekultyczną pieśń opiewającą stwórcze dzieło Boga, drudzy⁵ natomiast są zdania, że powstał w kulcie. Wobec różnicy zdań egzegetów spróbujemy określić jego środowisko powstania na podstawie treści i formy.

Wezwanie (w w. 2a i 10): *Jahwe, nasz Panie, jak potężne jest Twoje Imię na całej ziemi*, jest echem modlitwy wspólnoty i wskazuje na jakiś uroczysty kult, w którym wysławia się Boże Imię. Następne wiersze ukazują Boga, który jest *naszym Panem*, i radość płynącą z Jego chwały.

Imię Boga jest czczone wszędzie tam, gdzie ludzie z czcią i bojaźnią patrząc na namiot gwiazd świadomie lub nieświadomie oddają cześć Bożemu Imieniu. W. 4 ukazuje niebo nocą. Jest rzeczą możliwą, że lud śpiewał tę pieśń na przemian z kantorem podczas uroczystości nocnej w świątyni jerozolimskiej, co mógłby tłumaczyć werset: *gdy widzę księżyc i gwiazdy, które utwierdziłeś...* Psalmista nie wspomina nic o słońcu, mówi tylko o księżycu i gwiazdach.

Również określenie Psalmu 8 terminem *mizmor*⁶ przez starożytną tradycję żydowską wskazuje na pochodzenie kultyczne.

A więc na podstawie treści i formy Psalmu, można przyjąć, że powstał on w kulcie.

Także odnośnie czasu powstania tego Psalmu uczeni mają różne zdania. Krańcowość opinii jest bardzo znaczna: gdy jedni twierdzą, że Ps 8 powstał już w czasach Dawida, inni utrzymują, że dopiero za Machabeuszów. C. Louis i J. Cales oraz A. Klawek⁷, umiejscawiają

³ Zob. S. Łach, *Gatunki psalmów, miejsce ich powstania i struktura*, ZN KUL 15 (1972) 3—14.

⁴ Zob. E. Sellin, G. Fohrer, *Einleitung in das Alte Testament*, Heidelberg 1968, 309.

⁵ Zob. G. Quell, *Das kultische Problem der Psalmen*. Versuch einer Deutung des religiösen Erlebens in der Psalmendichtung Israel, Berlin 1929, 154.

⁶ Zob. S. Łach, *Znaczenie tytułów w psalmach*, RTK 19 (1972) 70.

⁷ Zob. L. Sabourin, *The Psalms Their Origin and Meaning*, New York 1969, 183; J. Cales, *Le Livre de Psalms*, Paris 1936; A. Klawek, *Quam admirabile est nomen tuum*, RBL 1 (1948) 6—9.

go w czasach Dawidowych, a Morgenstern dopiero w V czy nawet w IV w., B. Duhm podkreśla, że autor Psalmu żyje później od autora księgi Hioba. Natomiast F. Baethgen uważa, że wcześniej. E. Podechard, H. Gunkel, R. Tournay, E. Sellin i G. Fohrer, A. Deissler, G. Castellino⁸, utrzymują, że Psalm ten powstał po niewoli babilońskiej. A. Deissler ponadto wskazuje na jego charakter mądrościowy i zbieżność z cechami utworów sapieneczalnych.

Co sądzić o tych opiniach? Która z nich wydaje się najprawdopodobniejsza?

C. Louis, J. Cales, powołują się na tradycję izraelską zachowaną w I^e Dawid. C. Louis, przeprowadzając bardzo drobiazgową analizę utrzymuje, że Ps 8 mógł napisać sam Dawid i twierdzi ponadto, iż zawiera on nawet wzmianki mesjańskie. F. Baethgen przyjmuje powstanie Psalmu przed niewolą babilońską, wskazując na przejęcie w. 5 do królewskiego Ps 144, 3 oraz na ideę ostatecznego zwycięstwa pogaństwa, która jego zdaniem jest zawarta w w. 3. Zdaje się jednak, że trudno przyjąć tak zapatrywania C. Louisa jak i F. Baethgena. Myśl ekspansji religijnej o ostatecznym przewyciężeniu pogaństwa nie jest zawarta w wierszu 3-cim, ponieważ wiersz ten mówi o wrogach, których Jahwe pokona i o mocy Bożej, uzewnętrzniającej się przez usta dzieci. Ze związku w. 5 z księgą Hioba (7, 17 nn) nie można też wnioskować o wcześniejszym pochodzeniu Psalmu od księgi Hioba czy też odwrotnie.

Dlatego należy przypuszczać, że mają rację uczeni, którzy Psalm ten umiejscawiają po niewoli babilońskiej. Jest on hymnem, a schemat hymnu ma historię. W okresie przed niewolą był prosty i ustalony (por. Iz 6, 3), najwyższy rozwój jest widoczny u Iz 42, 10—13. W okresie po niewoli, schemat ulega rozwinięciu przez wprowadzenie bogatszej treści, co widać też w Ps 8. Na podstawie tych przesłanek Ps 8 trzeba zaliczyć do późniejszego okresu. Ponadto koncepcja Boga — Stwórcy należy do poglądów teologicznych czasów Deutero-Izajasza: (np. 40, 28 nn; 45, 18; por. Rdz 1, 26 n i Ps 104). Żaden z tych utworów nie pochodzi sprzecznie z niewoli.

Liturgia po niewoli miała bardziej dydaktyczny charakter, a taki posiada omawiany Psalm.

Reasumując można powiedzieć, że Ps 8 powstał po niewoli babilońskiej i stanowi komentarz do Rdz 1, 26. Przypomina, że Bóg jest transcendentny; ukazuje Go jako Istotę Najwyższą, nie mającą sobie równej; mówi o Jego majestacie i chwale na niebie. Podobieństwo czło-

⁸ Zob. L. Sabourin, dz. cyt., s. 189 n; B. Duhm, *Die Psalmen*, Tübingen 1822, 34 n; F. Baethgen, *Die Psalmen*, Göttingen 1904, 21 n; E. Podechard, *Le Psautier*, Lyon 1945, 45; H. Gunkel, *Die Psalmen*, Göttingen 1965, 27—30; R. Tournay, R. Schwach, *Le Psautier*, Paris 1955², 48; E. Sellin, G. Fohrer, dz. cyt., s. 308—318; A. Deissler, *Die Psalmen*, I, Leipzig 1965, 49—52; G. Castellino, *Libro dei Salmi*, Torino 1962, 446—449.

wieka do Boga widzi we współdziałaniu w panowaniu nad niższymi stworzeniami.

3. REFLEKSJE EGZEGETYCZNE

Psalm rozpoczyna się wezwaniem Imienia Jahwe (w. 2a), po czym ukazuje panowanie Boga we wszechświecie (w w. 2b—4), wreszcie małość i wielkość człowieka (w w. 5—9). Kończy się powtórным wezwaniem Imienia Bożego.

a) Wezwanie Imienia Jahwe

Uroczysty, hymniczny Wstęp do Psalmu 8, jakim jest wezwanie Imienia Jahwe, wyraża główną myśl omawianego utworu. Imię Jahwe według Wj 3, 14 nie jest wynikiem refleksji religijnej, lecz objawienia. Imię Jahwe oznacza pełną dobroci obecność Boga, który jest gwarancją posłannictwa Mojżesza i jednocześnie wskazuje na ciąg obietnic, które Bóg dał patriarchom.

Jahwe jest nazwany przez gminę: *'ădonênû* — nasz Pan. Rzeczownik *'ădôn*⁹ oznacza pana, który posiada autorytet. Również Jahwe w Starym Testamencie jest nieraz określany jako Pan (Wj 23, 17; 34, 23; Iz 1, 24; 3, 1; 10, 16; 19, 4) całej ziemi (Mi 14, 13; Za 4, 14; Ps 97, 5). Tytuł ten jest przypisywany Jahwe szczególnie przez proroków, którzy byli Jego sługami (Am 3, 7; 1 Krl 18, 15). Wyrażenie *'ădonênû* występuje w ST trzy razy (Ps 135, 5; 147, 5; Ne 8, 1) oraz trzy razy: *Jahwe 'ădonênû — Jahwe, nasz Panie* (Ps 8, 2. 10 i Ne 10, 30).

Imię (*sēm*) Jahwe jest potężne (*'addir*) na całej ziemi. Imię Jahwe jest ponad całą ziemią. Okrzyk *jak (māh)* należy odróżnić od *māh* pytającego w w. 5: *czym jest człowiek?* W. 2 wyraża uczucia podziwu dla potężnego Imienia Bożego. Jego Imię ukazuje się we wspaniałej wielkości na całej ziemi. Rdzeń przymiotnika *'addir*¹⁰ wywodzi się z języka ugaryckiego i bywa używany w tym języku dla określenia potęgi wielkich stosów zboża i ogromnych cedrów, a w rodzaju żeńskim w odniesieniu do znakomitej pani, ale nie konkubiny; raz jest użyty w odniesieniu do Asztarty. Jahwe jest w Wj 15, 11 przedstawiony jako potężny, największy i wszechmocny Bóg. Imię Jahwe jest *potężne w swej mocy* (Wj 15, 6). W Syr 36, 7 *'addir* oznacza potężne i wszechobecne działanie Jahwe. Jahwe jest potężny, potężniejszy aniżeli góra (Ps 76, 5), potężniejszy niż potężne przyipywy wód (Ps 93, 4), może jednym tchnieniem skrepiować zagrażającą życiu potęgę morza (Wj 15, 10). W Ps 93, 4 *'addir* jest w ścisłym związku ze stworzeniem i ocaleniem. To, co dotyczy Jahwe, odnosi się także do Jego Imienia. Psalmista stwierdza, że potężne Imię Boga jest znane na całej ziemi i w całym wszechświecie.

⁹ Zob. E. Jenni, *THAT*, 31—38.

¹⁰ Zob. G. W. Ahlström, *TWAT*, 78—81.

b) Panowanie Boga we wszechświecie (w w. 2b—4)

Bóg nie tylko jest Panem ziemi, ale wynosi także mój majestat ponad niebiosa. Termin *hōd*, który często wiąże się z tematem stworzenia, oznacza majestat królewski Jahwe. Psalmista ze zdumieniem patrzy na obejmującą cały świat rzeczywistość Boga. Tak przekonany jest o swojej wierze w Boga, że zupełnie nie zajmuje go myśl o tym, że inne narody mogą myśleć o innych stwórcach.

Po uwielbieniu Boga na ziemi i jego wielkości na niebie, w. 3 głosi moc Boga na ziemi: *Z ust dzieci i niemowląt ugruntowałeś moc z powodu Twoich nieprzyjaciół, aby zniszczyć wroga i mściciela.*

W. 3 jest pod względem treści w Starym Testamencie czymś wyjątkowym. Co mają wspólnego niemowlęta ssące z treścią pozostałych wierszy, a mianowicie z blaskiem Boga na niebie... z owcami, byłem, panowaniem ludzi nad nimi? Pomimo licznych prób egzegetów brak wyjaśnienia do dzisiaj. Treść wiersza jest rzeczywiście sporna. Należy zatem dokładniej zastanowić się nad tym:

1. jakie znaczenie ma wyrażenie *'oz* i *jāsad* w omawianym wierszu;
2. kim są wspomniani wrogowie;
3. co mają wspólnego dzieci z tymi wrogami.

V. Hamp¹¹ sądzi, że *'oz*, czyli *moc* w tym wierszu jest skróconym wyrażeniem dla uznania chwały Bożej (por. Ps 29, 1; Ps 97, 7). *'Oz*, jak podaje W. Gesenius i F. Duhl¹², oznacza: moc, siłę, potęgę, uwielbienie i hołd chwały, a czasownik *jāsad*¹³: założyć fundamenty, budować (por. Am 9, 6; Ps 104, 8) oraz: ustalić, uzasadnić, opierać (por. Ps 119, 24; 140, 8; 4a, 1, 12; Est 1, 8; Ezd 7, 9; 2 Krn 3, 3; Am 9, 6). *Jāsad* w znaczeniu „uzasadniać”; „opierać” przybliży myśl o miejscu. Wobec tego nasuwa się pytanie, czy *'oz* poza częstym znaczeniem: „moc”, „siła”, może mieć również znaczenie o charakterze miejscowym czy architektonicznym. Termin *'oz* pochodzący od rdzenia czasownikowego *'wz* w Qal znaczy: „okazać się mocny” a w Hifil: „mieć ucieczkę”, „ukrywać się”. Rzeczownik *ma'oz*, pochodny od *'oz*, oznacza: „miejsce ucieczki” lub „mocne skały”, przy czym Bóg jest nazwany „ucieczką” czy „mocą” (por. Wj 15, 2; Joz 12, 2; Ps 118, 14). *'oz* wprawdzie najczęściej oznacza „siłę”, „moc” ale występuje także nierzadko w znaczeniu: „ucieczka, miejsce ucieczki, twierdza (por. Jr 16, 19; 51, 53; Am 3, 11; Prz 22, 22; Ps 28, 7. 8; 59, 10; 140, 8). Tematem pierwszej części Ps 8 jest niebo, gdzie Jahwe założył warownię. Powstaje pytanie, kim są wrogowie, którzy przez usta dzieci mają być pozbawieni mocy działania. Odnośnie tego zagadnienia wysuwano róż-

¹¹ Zob. V. Hamp, *Psalm 8, 2b—3*, BZ 16 (1972) 115—120.

¹² Zob. W. Gesenius, F. Duhl, *Hebräisches und Aramaisches Handwörterbuch über das Alte Testament*, Leipzig 1921¹⁷, 570.

¹³ Zob. P. Humbert, *Note sur jāsad et ses derives*, VTS 16 (1967) 135—142.

ne teorie. Jedni mówią o mocach mitycznych, drudzy uważają ich za prześladowców, bezsilnych, ubogich i sprawiedliwych, inni¹⁴ wskazują na wrogów historycznych w Izraelu. Wobec trudności przyjęcia zestawienia w tym wierszu walki Boga Stwórcy z siłami chaosu czy modlitwy niewinnych do Boga w obronie przed prześladowaniem, czy też wzmianki o wrogach historycznych Izraela, trzeba szukać innego rozwiązania. Wydaje się, że nic nie stoi na przeszkodzie, by w Ps 8 wśród wrogów Boga widzieć ludzkich przestępców. Cały akcent wiersza spoczywa nie na wrogach, ale na środkach, które prowadzą do celu i w ten sposób dochodzimy do wyjaśnienia wzmianki o dzieciach. Dzieci, a właściwie usta dzieci, mają pozbawić wrogów mocy działania. Wielu egzegetów łączy pierwszą część w. 3 z w. 2. Dzieci wówczas nie będą twierdzić wobec wrogów, ale tymi, które głoszą Bożą Opatrzność i Mądrość. Istnieje też związek w. 3 z drugą częścią Ps 8, w której jest mowa o godności człowieka wybranego przez Boga do współtworzenia historii zbawienia.

Do tego rodzaju tłumaczenia skłania LXX, oddając 'oz przez (*ajnon*). Zatem ciała niebieskie, dzieci, ludzie, dorośli i zwierzęta oddają chwałę Bogu.

Zdaje się, że najlepiej będzie, jeśli połączy się dzieci z 'oz. Bóg nawet z ust dzieci i niemowląt gotuje sobie potęgę, żeby swoich wrogów zmusić do milczenia. Autor Psalmu w ustach dzieci dostrzega nie tylko nie zepsuta czystość wrażeń, ale również słyszy głos żywego Boga i Jego moc, która zwycięża wszystkich przeciwników. W tym, co małe i niepozorne objawia się wielkość Boga (por. 1 Kor 1, 27. 29; Mt 21, 16). Z wyjątkowej chwały dzieci Jahwe buduje ostoję, wznosi siłę, która jest skierowana przeciw wrogom. Droga do zniszczenia wrogów prowadzi przez usta dzieci. Na tej drodze pojawia się 'oz Jahwe, który prowadzi do ostatecznego pokonania wrogów. Treść w. 3 tworzy pomost do idei chwały całego świata. Od firmamentu, czyli mocnej podstawy, twierdzy, skąd Jahwe gromi swoich wrogów, poeta przechodzi do ciał niebieskich; a od chwały, która otacza Jahwe pod niebem do tego, na co możemy patrzeć na ziemi. W. 4 i następne dają dowód dla powszechnie głoszonej w refrenie chwały imienia Bożego. W w. 4 unosi się głos jednego śpiewaka, który patrzy na gwiazdziste niebo. To jest Boga niebo, o którym on śpiewa. W tych sferach nie ma innej mocy i przestrzeni ani innego prawa posiadania. Jahwe stworzył niebo, ono jest dziełem *Jego palców*. Chociaż Stary Testament na ogół przedstawia nieskończoność obrazowo (Ps 103, 11; Iz 55, 9), to jednak Ps 8 przekracza takie porównania, kiedy określa niezmierną przestrzeń nieba jako *dzieło Twoich (Boga) palców*. Bóg do stworzenia tego, czego człowiek osiągnąć nie może, nie potrzebuje żadnej mocy, ale tylko „palce”. Bóg „jednym swoim palcem”, czyli

¹⁴ Zob. B. Duhm, dz. cyt., s. 35; H. Graf Reventlow, dz. cyt., s. 312; J. J. Stamm, *Eine Bemerkung zum Anfang des achten Psalms*, *ThT* 13 (1957) 470—478.

bez wysiłku, łączy nieskończone niebo. Ta nauka o Bogu zdaje się przekraczać tradycyjne sformułowania, podkreśla niewystarczalność wszelkich wyobraźni o Bogu. Cały wszechświat, księżyc i gwiazdy na sklepieniu nieba, ziemia, wszystkie stworzenia, a szczególnie człowiek daje świadectwo wielkości Boga — Stwórcy.

c) Małość i wielkość człowieka (w. 5—9)

Autor widzi gwiazdy, a ich kontemplacja wywołuje podziw w nim. Stwierdza, że jest on małą cząsteczką tej wspaniałej rzeczywistości otaczającego świata i zdumiony w w. 5 stawia pytanie: *Czym jest człowiek, że o nim pamiętasz albo syn człowieczy, że się o niego troszczysz?*

Na oznaczenie człowieka język hebrajski posługuje się kilkoma rzeczownikami: 'ādām, 'iš, 'enōš i geber. Pierwszy z nich odpowiada łacińskiemu *homo*. W języku hebrajskim oznacza tego, który został wyciągnięty z ziemi a więc jest istotą ziemską. 'iš określa człowieka jako istotę obdarzoną potęgą i wyraża zdolność chcenia i wybierania. 'enōš z kolei wskazuje na słabą i śmiertelną stronę człowieka. *geber* wreszcie kładzie nacisk na siłę. Często używa się go w odniesieniu do mężczyzny, dla odróżnienia go od kobiety i dziecka.

Jeżeli zatem 'ādām oznacza gatunek ludzki, 'enōš — słabość człowieka, *geber* jego potęgę i moc, to przez zestawienie tych wszystkich określeń na jednym miejscu uwypukla się, że człowiek jest wprawdzie istotą znikomą ale jednocześnie zdolną do panowania nad stworzeniami.

Autor Psalmu w w. 5, zestawiając wyrażenia: 'enōš i *ben* — 'ādām, tworzy nie tylko stylistyczną figurę, ale podkreśla także znikomość człowieka. *Czym jest człowiek?* Jest to pytanie o istotę człowieka, o którym Bóg pamięta i o którego się troszczy. W Ps 8 pytania o istotę człowieka zostają włączone w mowę o Bogu. Psalmista mówi o stosunku Boga do człowieka, o Jego opiece, która rozciąga się na całe życie ludzkie.

W w. 6 autor podkreśla wielką godność człowieka, którą objaśni szczegółowo w następnych wierszach.

Tłumaczenie greckie w. 6, do którego przyłączyła się także Wulgata (por. też Hbr 2, 7), łągodzi wypowiedź z TH, tłumacząc *mē'ēlohīm* jako *par angelous* — od aniołów. Kierując się tym tłumaczeniem, wielu egzegetów pojmuje równość z Bogiem tylko jako równość z istotami niebieskimi (por. Rdz 3, 22; 3, 5). To tłumaczenie, które mitologizuje tekst nie odpowiada rzeczywistości. Psalm 8 nie podaje, by Jahwe zastrzegł poddanym mocom boskim jakąś część świata. Gwiazdy, o których mowa w w. 4, Bóg ustawił w określonym miejscu, wobec tego pozbawione osobowości są jedynie ciałami niebieskimi. Poza tym istoty niebieskie w Starym Testamencie nigdy nie oznaczają 'ēlohīm (por. Ps 82, 1. 6). Stary Testament rozróżnia między Jahwe i Elohim

(1 Sm 16, 14—16). Taki sposób posługiwania się językiem jest znany w tradycji P (Rdz 1, 26 nn; 5, 1; 9, 6) i oznacza podobieństwo do Boga, określa również stosunek człowieka do Boga. Psalm wprowadza różnicę między imieniem ogólnym i imieniem własnym, ażeby zabezpieczyć odrębność Jahwe, ale do jakiego stopnia to czyni, nie można jednoznacznie rozstrzygnąć. W każdym razie człowiek nie dorównuje bóstwu, pozostaje zawsze mniejszy. Bliskość Boga nie orzeka tożsamości.

Tego człowieka, który jest nieco mniejszy od *'elohim* uwieńczył Jahwe chwałą i czcią. Są to cechy ziemskiego władcy (Ps 21, 6; 45, 4), ale i Boga (Ps 29, 1, 4; 96, 6; 104, 1). Zatem powinno się opiewać godność człowieka. Mały i słaby człowiek należy z woli Jahwe do świata Bożego. Niebo głosi wielkość Boga, ziemia Jego Imię, a człowiek wskazuje na wspaniały Boży majestat w stworzeniu, nad którym człowiek otrzymał władzę. Tę myśl rozwija autor Psalmu w w. 7. Człowiek nie jest bóstwem upadłym, nie jest, jak w micie babilońskim utworzony częściowo z Bożej substancji, ale Bóg postawił go jako stworzenie niezależne i autonomiczne, któremu powierzył panowanie nad całą resztą stworzenia. Ps 8 głosi królewską godność człowieka. Królowi należą się wszystkie określenia wymienione w w. 6—7. Bóg uczynił człowieka władcą wszystkich stworzeń. Również zwrot *wszystko złożyłeś pod jego stopy*, należy do obrazów określających panowanie (por. Ps 110, 1; 1 Krl 5, 17). Także starsowschodnie przedstawienia ukazują wrogów pod stopami króla¹⁵.

„Wszystko” złożył Bóg człowiekowi pod jego stopy, czyli przekazał jego władzy. Wysoka godność człowieka okazuje się w jego panowaniu nad całym światem zwierzęcym (w. 7 nn). Podobnie i starożytna „ideologia króla”¹⁶ przyznawała królowi władzę nad całą przyrodą (por. Jr 27, 6; 28, 14). Ps 8 zdaje się jednak zacieśniać dotychczasowe wyobrażenia, kiedy w w. 8 i 9 adekwatnie do potrójnego podziału świata na niebo, ziemię i morze — zalicza stworzenia, które poddane są człowiekowi, a mianowicie: zwierzęta domowe, zwierzęta polne i ptaki niebios i w ogóle wszystko to, co żyje w morzu. Zatem Stwórca świata, Jahwe, przekazuje człowiekowi, jako królowi przez siebie ustanowionemu, władzę nad światem. Znacznie jednak różni się zakres panowania człowieka od królewskiego regenta. Król ujarzmił wroga ludu (Ps 110, 1), człowiekowi zaś są poddane stworzenia. Choć zatem sam podlega Bogu, bo nie jest twórcą własnej wielkości, jest jednym z najbardziej zdumiewających spośród wszystkich dzieł Stwórcy. Dlatego na zakończenie autor powtarza początkowe słowa Psalmu:

*Jahwe, nasz Panie, jak potężne jest Twoje Imię
na całej ziemi*

¹⁵ Zob. H. H. Kraus, *Die Königsherrschaft im A.T.*, Tübingen 1951, 99 n.

¹⁶ Zob. W. H. Schmidt, *Gott und Mensch in Ps 8*, ThZ 25 (1969) 11.

Przedmiotem Ps 8 jest chwała Stwórcy i wzniosłość człowieka. Opiewa on przede wszystkim Imię Jahwe, które Bóg objawia na całym świecie. Promieniująca moc boskiego stworzenia przepaja świat i człowieka. Bóg myśli o człowieku, troszczy się o niego. Człowiek należy do świata Bożego. Od Boga otrzymał polecenie panowania nad stworzeniami i został uwieczniony czcią i majestatem. Człowiek uwielbia Imię Boga i nazywa Go swoim Panem.

Lublin

Ks. AUGUSTYN ECKMANN

Ks. Feliks Gryglewicz

ZAGADKOWY FRAGMENT CZWARTEJ EWANGELII (J 4,31—38).

Po rozmowie z Samarytanką Jezus wrócił do uczniów, którzy Go zachęcali, aby się posilił, ale On odparł, że ma taki pokarm, o którym oni nie wiedzą. Uczniowie nie zrozumieli tych słów, przypuszczali więc, że ktoś mu przyniósł coś do jedzenia; dopiero Jezus wyjaśnił, że tym, co mu daje siły, jest spełnianie woli Bożej i wykonanie tego, co On mu polecił. Przy tym zwrócił uwagę na sentencję o czterech miesiącach, które mają upłynąć, aż nadejdą żniwa; i wskazał, że już żniwiarz zbiera plon, a siewca i żniwiarz razem się cieszą. Są to dwie osoby i dlatego właśnie przysłowie się sprawdza, Jezus bowiem posłał ich, by zbierali plon z tego, nad czym nie pracowali wcześniej; inni wiele się natrudzili, a oni przejęli wyniki ich ciężkiej roboty.

Streszczony fragment nie tylko przerywa relację o Jezusie wśród Samarytan, ale przede wszystkim wprowadza szereg problemów, np. jego słownictwo przypomina synoptyków, a tematyka należy do ich przypowieści; nadto zaś luźno obok siebie postawione zdania nie rozwijają nauki, a wiąże je ze sobą tylko myśl o żniwach. Spod czyjego pióra zatem wyszedł ten fragment, skąd jego autor czerpał Jezusowi przypisane wypowiedzi, jaką wreszcie rolę spełnia on w czwartej Ewangelii? Odpowiedzi na te pytania będziemy szukali rozpatrując treść, a przede wszystkim słownictwo J 4, 31—38, aby się dowiedzieć, jakie słowa, zwroty i wypowiedzi pochodzą od Jana, jakie z tradycji, a co może mieć źródło w nauczaniu samego Jezusa.

Pytanie o autora J 4, 31—38 nie może opierać się na pierwszych wrazeniach odnoszonych przy czytaniu, bo już C. H. Dodd uwypuklił Janowy charakter wypowiedzi, a porównanie elementów obrazowych synoptyków i Jana pozwoliło mu stwierdzić, że Jan korzystał z tych samych tradycji o Jezusie, choć nie korzystał bezpośrednio z samych